

מסביב לפרשה

האזינו: ברכת התורה

הרב יואב פלדמן

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כא עמוד א

אמר רב יהודה: מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה - שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת. מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין

מצוה טו שנצטוונו להודות לשמו ית' בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו והודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם ננחל חיי העולם הבא. וכאשר נצטוונו בברכה אחר כל האכילה כן נצטוונו בזו. ובשלישי שלברכות (כא א) אמרו מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנ' כי שם י"י אקרא הבו גדל לאלהינו.

קריית ספר הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יב

ברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו ולהרמב"ם ז"ל שאינו מונה אותה מצוה בפני עצמה נראה דהיא בכלל מצות תלמוד תורה ולהכי לא באה במנין אבל היא מדאורייתא ובקריאת תורה בצבור כשהיא מדאורייתא צריך הקורא לעמוד ובלא סמיכה דמה נתינת תורה בעמידה ובאימה כדכתיב וינעו ויעמדו כך קריאה באימה ועמידה.

בית יוסף אורח חיים סימן קפד

וכן כתב הרמב"ם בפ"ב (הי"ד) שאם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון חוזר ומברך כל זמן שלא נתעכל מזון שבמעיו. ובפ"ד (ה"ב) כתב מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לאו אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה ובפרק ח' (הי"ב) על ברכות שאר דברים כתב כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך אם לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהוא מדברי סופרים. וכל זה על השורש שהשריש (בפ"ח) [בפ"א] (ה"א - ב) שאין שום ברכה מן התורה אלא ברכה שלאחר המזון לבד. ומשמע שהוא סובר שאפילו ברכה מעין שלש אינה מן התורה ואפילו על המחיה ולפיכך כתב (בפ"ב הי"ד) דין נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון וכו' קודם שכתב (בפ"ג) ברכת חמשת מיני דגן ובסימן ר"ט (קפו: ד"ה כתב) אכתוב בזה עוד בס"ד:

משנה ברורה סימן מז

(א) ברכת התורה - עיין בשאגת ארי' סי' כ"ד דמסיק שברכת התורה הוא מן התורה ולכן אם נסתפק לו אם בירך ברכת התורה חוזר ומברך ומ"מ כיון שהוא לו ספק לא יברך אלא ברכת אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות כדאיתא בגמ' ועיין בשע"ת שהביא בשם קצת אחרונים דסוברין דמספק לא יחזור ויברך ובאמת קשה מאד לסמוך עליהם אחר דהרבה ראשונים [הלא המה הרמב"ן והחינוך והרשב"א בפ' ג' שאכלו] סוברים דבה"ת הוא מן התורה וידוע שעונש מי שאינו מברך על התורה גדול מאד. אך אם נזכר זה לאחר התפלה שכבר בירך ברכת אהבה רבה אפשר דיש להקל בזה אפילו אם לא למד תיכף לאחר התפלה [פמ"ג בפתיחה] ואם יכול לבקש מאחר שיוציאו בבה"ת או שיכוין לכתחלה בברכת אהבה רבה לפטור וללמוד תיכף לאחר התפלה מה טוב.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יא עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: השכים לשנות, עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך, משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך, שכבר נפטר באהבה רבה. אמר רב הונא: למקרא - צריך לברך, ולמדרש - אינו צריך לברך; ורבי אלעזר אמר: למקרא ולמדרש - צריך לברך, למשנה - אינו צריך לברך; ורבי יוחנן אמר: אף למשנה נמי צריך לברך, [אבל לתלמוד אינו צריך לברך]. ורבי אמר: אף לתלמוד צריך (לחזור ולברך) [לברך]; דאמר רב חייא בר אשי: זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב, הוה מקדים וקא משי ידיה ובריי, ומתני לן פרקין. מאי מברך? אמר רב יהודה אמר שמואל: אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. ורבי יוחנן מסיים בה הכי: הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ורב המנונא אמר: אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה. אמר רב המנונא: זו היא מעולה שבברכות. הלכך לימרינהו לכולהו.

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף יא עמוד ב -יסוד מחלוקת

האמוראים

יש לעיין בשיטות האמוראים מהי סברתם ויסוד פלוגתתם. ונראה דיש לפרש את שיטת רב הונא דמברכים ברכה"ת רק על מקרא בב' אופנים: א) דסובר שעיקר תקנת ברכה"ת נתקנה על תורה שבכתב דקורין בציבור וכמש"כ (נחמיה ה', ה' - ו') "וכפתחו עמדו כל העם ויברך עזרא את ה' האלוקים הגדול ויענו כל העם אמן אמן", שנלמד מזה ברכה"ת על קריאת התורה בציבור. רב הונא סובר דרק על תושב"כ דהויא חפצא של תורה שנקראת בציבור חל דין ברכה, משא"כ במדרש ומשנה ותלמוד דאין בהם דין קריאה בציבור ולפיכך אין מברכים עליהם. ב) דברכה"ת נתקנה רק על תושב"כ משום דיש בלימודה דין מעשה מצוה, דבעי מעשה קריאה לצאת יד"ח לימוד תושב"כ בשלימותה. משא"כ בתושבע"פ ליכא מעשה מצוה, דקיום מצות לימוד תושבע"פ אין בה תורת מעשה משום שתלויה היא בהבנה בלבד, ולפיכך אין מברכים עליה. ויש להביא ראייה דתושב"כ אית בה דין מעשה קריאה מהא דאיתא בגמ' לעיל (דף ה') "וא"ר לוי בר חמא

דף מקורות

וכו' מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא מלמד שכולם נתנו למשה בסיני". ועיין ברש"י שם ד"ה זה מקרא שכתב וז"ל חומש שמצוה לקרות בתורה, ובד"ה זה משנה כתב וז"ל שיתעסקו במשנה", ובד"ה זה גמרא כתב וז"ל סברת טעמי המשניות שממנו יוצאת הוראה עכ"ל. ומבואר ברש"י דמצות לימוד תורה שבכתב חלוק ביסוד דינו ממצות לימוד תורה שבעל פה, דבתושב"כ נאמר דין קריאה ואית בלימוד תושב"כ דין מעשה מצוה מסוים דיוצא רק ע"י קריאה בתורה בלבד, ואינו יוצא יד"ח מצות לימוד תושב"כ בשלימות במהרהר פסוקים בלבד. משא"כ לגבי לימוד תושב"כ דקיום מצות לימוד תושב"כ תלויה בהבנת הלב וכלשון רש"י "שיתעסקו במשנה", ויוצא דאין מעשה מצוה בלימוד תושב"כ דמתקיימת ע"י הבנה בלבד. וע"כ תושב"כ קרויה מקרא דיש בה דין קריאה, ואילו משנה דהויא תושב"כ באה מלשון שינון דהיינו הבנה.

שו"ת יביע אומר חלק ג - אורח חיים סימן כז ד"ה (י) והנה

(י) והנה נתעוררתי במעשה שבא לידינו בבית הדין, בגר צדק אחד שנתגייר לש"ש הוא ובניו עמו (אשר חינכם אח"כ בישיבות), ובעת צאתו מבית הטבילה לאחר שטבל לשם גירות כדת, הצרכתי לברך ברכת התורה לפני שיאמר שום פסוק של קדושה (אשר היו שגורים בפיו מן קדמת דנא). ולפ"ז אמרתי וכי פסח א' יש לנו כו', דניחזי אנן בכל קטן שנעשה בר מצוה, בליל התקדשו להכנס למצות, למה לא יצטרך לברך ברכת התורה כדי שיוכל ללמוד באותו ערב, ולא יבצר מללמוד ומלהזכיר פסוקים באותו לילה. שהרי ברכת התורה שבירך בעודו קטן בבוקרו של יום של סוף שנת ה"ג אינה פוטרתו לכשיגדיל לדעת כמה פוסקים הנ"ל.

יא) ואני אמרתי בחפשי בספרי האחרונים שדבר זה נפתח בגדולים דינא יתיב וספרין פתיחו. וזה יצא ראשונה: הגאון מהרש"ם ח"ג (סי' קכא), שנשאל בזה, אליבא דמ"ד ברכת התורה דאורייתא. ופתח לה פיתחא מדברי המרדכי (פ"ב דמגילה) שאפשר לקדש מבעו"י אף למ"ד תוספת שבת דרבנן. ומה שתמה המג"א מהא דקטן שאינו מוציא את הגדול. כבר תירץ הח"א (כלל ו סי' ג) על נכון, דדוקא להוציא אחרים שהם בני חיוב לא מהני, אבל כשהוא עצמו מברך בתוספת שבת ברכת הקידוש שפיר מהני לפטור את עצמו. ולפ"ז ה"נ בנ"ד דיצא.

ולכאורה יש עצה בזה לומר לקטן ביום האחרון של שנת י"ג בבוקר, שיכוין בעת ברכת התורה שאינו רוצה לפטור אלא מה שילמוד עד הערב, ואז יוכל לחזור ולברך בלילה לפני שילמוד. וכעין מ"ש מרן בש"ע / בא"ח / (סי' קעד ס"ד) במה שנחלקו הפו' אם ברכת היין של הבדלה פוטרת היין שבסעודה, הילכך יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה. וכ' בערך השלחן שם, שמכאן ראה דבמקום פלוגתא דרבוותא בספק ברכות, יכוין שלא לצאת בברכה הא', ואין כאן חשש ברכה שא"צ, כיון שעושה כן לאפוקי נפשיה מפלוגתא

שוב בינותי שיש עצה לזה כי נראה דברכות ק"ש של ערבית ג"כ פוטרת מברכות התורה, כמו בשחרית. ולכן בברכת אהבת עולם שלפני ק"ש ערבית יכוין בה לצאת י"ח של ברכות התורה, ומיד אחר התפלה ישב וילמד דברי תורה לצאת י"ח הירוש' לשנות על אתר וכדקי"ל באו"ח (סי' מז). וע' בכף החיים (שם ס"ק מז) שאין התפלה הפסק. ע"ש. ואף על פי שהראב"ן (סי' קמב) פסק דברכת אהבה רבה אינו פוטרת מברכה"ת, כל הפוסקים חולקים עליו בזה. וכמ"ש

דף מקורות

בשו"ת דבר אברהם (סי' טז אות כג). ע"ש. וכן מצאתי כעת בשו"ת ארץ צבי פרומר (סי' טז) שעמד בחקירה זו, והעלה ארוכה לזה כנ"ל והביא שכ"כ רבינו יונה בברכות דברכות ק"ש של ערבית פטרות מברכה"ת כמו בשחרית. ועפ"ז כ' שהבר מצוה לא יתפלל עכ"פ באותו יום לפני צאה"כ. אך לא יתאחר יותר מדי מפני שצריך ללמוד